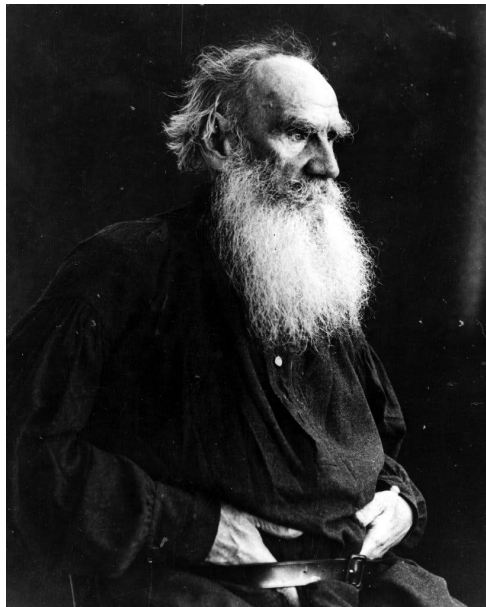


Moeten we de Russische cultuur cancelen?

28 mei 2023

Geloof me, vriend: branden zal het vuur
van het geluk dat niet stopt te bekliven,
Rusland zal eens ontwaken, op den duur,
en ze zullen onze namen schrijven
op de ruïnes van de dictatuur!
Poesjkin (1818). Vert. Pieter Boulogne



Leo Tolstoj, 1828-1910.

De Russische literatuur ligt mij vanaf mijn vroegste jeugd na aan het hart. Ze is me nog steeds bijzonder dierbaar, meer dan de Franse, Duitse of welke andere dan ook. Op mijn zeventiende ontdekte ik Tolstoj. Mijn bewondering voor de vertelkunst van de linkse, pacifistische graaf is door de jaren heen onverminderd groot gebleven. Dat geldt niet alleen voor zijn beroemde romans, maar ook voor zijn minder bekende verhalen. De novelle *De dood van Ivan Iljitsj* is voor mij een hoogtepunt in de wereldliteratuur. Na Tolstoj volgden andere literaire reuzen, Gogol, (*De revisor*, *Dode zielen*, *De mantel*, *De neus*), Dostojewski (*Schuld en boete*, *De gebroeders Karamazov*), Toergenjev (*Vaders en zonen*) en Tsjechov, mijn favoriet.

En nu, als gevolg van de afschuwelijke, door Poetin ontketende oorlog, worden mijn helden ruw van hun voetstuk gestoten. In Oekraïne worden naambordjes van Russische kunstenaars van de muur gerukt, Poesjkin zou de wegbereider van Poetin blijken te zijn...

Gisteren las ik op internet een artikel van de Oekraïense filosoof Volodymyr Yermolenko, met als kop: “*De Russische literatuur kan niet louter artistiek worden gelezen en beoordeeld. De Russische klassieken staan namelijk bol van imperialistische en zelfs gewelddadige motieven.*” (in: *Raam op Rusland*, 11 aug. 2022). In de online *Wiener Zeitung* (11 april 2022) beweert onze landgenoot, slavist Bob Muilwijk iets soortgelijks: “*Die russische Literatur ist nicht unschuldig. Autoren wie Alexander Puschkin haben Großreichfantasien in ihren Werken normalisiert*“. Beide heren verwijten

Russische auteurs als Gogol en Poesjkin imperialistische denkbeelden in hun romans en gedichten te hebben gestopt. Poetins expansiedrift, culminerend in de oorlog tegen Oekraïne, zou mede te wijten zijn aan hun ‘niet onschuldige’ geschriften.



Alexandr Poesjkin, 1799-1837.

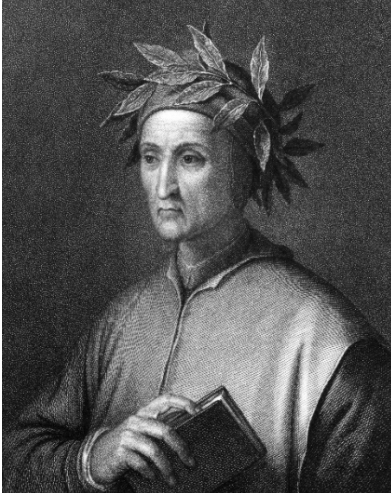
Ik geef toe, ik heb niet de hele Gogol gelezen, noch de hele Poesjkin. Maar dat hun geschriften ‘bol zouden staan van imperialistische en zelfs gewelddadige motieven’ komt mij onwezenlijk voor. Overdrijven de heren niet een beetje? Zij beschuldigen de literatuurwetenschap van een blinde vlek voor de *niet onschuldige* ideeën in Russische romans en poëzie. Ik wil best aannemen dat de auteurs in sommige passages de ‘grootseid’ van het toenmalige tsarenrijk bejubelen zonder oog te hebben voor zijn donkere kanten. Schrijvers en kunstenaars zijn net mensen. Dat zijn ze altijd geweest. Neem deze regel uit het bekende *Roelantslied*, dat ik op mijn middelbare school moest lezen:

We zullen vechten voor het kruis,
en de heidenen doden zonder mededogen.

De heidenen, dat zijn in dit geval de Mohammedanen. Behoorlijk gewelddadige regel, vindt u niet? Toch maakt het heldendicht tot op de dag van vandaag onderdeel uit van de West-Europese canon.

Of neem Dante, de grondlegger van de Italiaanse taal en literatuur. In zijn *Divina Commedia* bevindt Mohammed zich in de *Hel*. De Italiaanse meester toont zich niet bepaald mild ten aanzien van deze ‘ketter’, die verantwoordelijk wordt gehouden voor religieuze verdeeldheid:

Zijn darmen hingen er in slierten bij;
Ik kon alle organen onderscheiden,
En ook de droeve zak waarin wat wij
Verteren drek wordt; maar ondanks zijn lijden
Keek hij mij aan, rukte zijn borst uiteen,
En zei: ‘Zo wijd kan ik mijn ribben spreiden!
Vertaling: Ike Cialona en Peter Verstegen



Dante Alighieri, 1265-1321.

Moet je Dante cancelen? Wijzer, lijkt mij, is hem te plaatsen in de historische context, de christelijke middeleeuwen. In die tijd werd er zo tegen de stichter van de islam aangekeken. Hoewel we tegenwoordig kritiek hebben op die visie, wordt de *Divina Commedia* nog steeds beschouwd als een meesterwerk in de wereldliteratuur.

Ook de grote Russische grootmeesters waren kinderen van hun tijd. Hun werk ontstond in het grote tsarenrijk, waarvan ze de imperialistische trekken niet of niet scherp genoeg hebben onderkend. Ook hier mag en moet kritiek. Maar waarom het kind met het badwater weggegooid?

Wat mij stoort in de beschouwingen van de filosoof en de slavist is hun beperkte optiek. Daardoor hebben ze geen oog voor het satirische en het fantastische van Gogol, de sfeer van Tsjechov, de poëzie van Poesjkin. Ze gaan selectief te werk en bezien de gewraakte werken door een politieke bril. Dat maakt hen blind voor het feit dat de Russen in veel van hun werken een universeel beeld van mens en maatschappij hebben weten te schetsen.

Dat de belangrijkste erflaters van de Russische literatuur thans in het beklagdenbankje worden gezet, dat ze met hun geschriften mede schuldig worden verklaard aan de criminele politiek van de huidige leiders in het Kremlin, vind ik, op zijn zachtst gezegd, niet terecht.

Dit soort beschuldigingen brengt bovendien het einde van de verschrikkelijke oorlog geen dag dichterbij.